

УДК 355.231.3:378 (045)

DOI <https://doi.org/10.32840/1992-5786.2020.70-2.23>**В. І. Зелений**кандидат педагогічних наук, професор,
професор кафедри військової підготовки
Національної академії внутрішніх справ

ОСОБЛИВОСТІ ФОРМУВАННЯ ПЕДАГОГІЧНОЇ КУЛЬТУРИ МАЙБУТНІХ ОФІЦЕРІВ ЗАПАСУ У ВІЙСЬКОВОМУ НАВЧАЛЬНОМУ ПІДРОЗДІЛІ

У статті висвітлено актуальність проблеми, яка досліджується, вивчені сучасні підходи науковців до визначення поняття «педагогічна культура». Розкрито сутність педагогічної культури майбутнього офіцера запасу, прояви в елементах його військово-педагогічної підготовки, загальної культури, особливостях мислення, почуттях, волі, спрямованості особистості, специфічних знаннях, уміннях, навичках і звичках. Показано вплив на формування педагогічної культури майбутніх офіцерів запасу організації та термінів військової підготовки громадян, що планується та проводиться протягом одного навчального дня на тиждень строком до двох років навчання.

З'ясовано, що за своєю сутністю методичний і планомірний процес формування педагогічної культури громадян, які проходять військову підготовку за програмою підготовки офіцерів запасу, є складним організаційно-функціональним утворенням і включає такі основні компоненти, що впливають на його ефективність і послідовність: емпіричний рівень знань про сутність і структуру педагогічної культури офіцера; розділи та змістові модулі, що вивчаються за програмою військової підготовки відповідної військово-облікової спеціальності; науково-педагогічні працівники як носії високої педагогічної культури; колектив військового навчального підрозділу та його виховні аспекти під час вивчення теоретичного і практичного курсів військової підготовки у межах закладу вищої освіти, проведення комплексних практичних занять із вивчення первинної військово-професійної підготовки та тактичної медицини на базі військових частин або навчальних центрів вищих військових навчальних закладів (військових навчальних підрозділів), проходження навчального збору; позанавчальна робота і самовдосконалення майбутнього офіцера запасу. Проаналізовано кожний зазначений вище компонент.

Ключові слова: педагогічна культура, майбутні офіцери запасу, військова підготовка, військовий навчальний підрозділ, формування.

Постановка проблеми. Ведення бойових дій на сході України, особливо на їх початку, викрило багато проблем, які стосуються майже всіх сфер життя та діяльності нашої країни. Однією з них виявилася проблема комплектування підрозділів, що створювалися у Збройних Силах України та інших військових формуваннях, офіцерським складом, спроможним організувати і вести бойові дії в умовах, що суттєво відрізняються від класичних, коли підрозділам іноді необхідно діяти не тільки у складі частин і з'єднань, але й самостійно, невеликими тактичними групами, без чітко визначених напрямків зосередження основних зусиль, або головних ударів, під час ведення противником вогню тільки зі стрілецької зброї та роботи снайперів, вогню на виснаження, комплексного вогневого ураження, дій диверсійно-розвідувальних груп. Крім того, офіцер має бути спроможним навчати та виховувати особовий склад підрозділу, як в умовах бойової обстановки, так і під час повсякденної діяльності в мирний час, організувати морально-психологічне забезпечення з метою сприяння успішному виконанню підрозділом бойового завдання шляхом форму-

вання, підтримки та відновлення морально-психологічного стану та бойових і психологічних якостей особового складу.

Як з'ясувалося, одним зі шляхів вирішення цієї проблеми є нарощування можливостей країни щодо підготовки офіцерів запасу необхідних військово-облікових спеціальностей. Так, на 01 жовтня 2013 р. в Україні нараховувалося 36 закладів вищої освіти, на базі яких проводиться військова підготовка, а станом на 11 грудня 2019 р. їх було вже 56.

Але саме механічне збільшення військових навчальних підрозділів закладів вищої освіти (далі – ВНП) або вищих військових навчальних закладів (далі – ВВНЗ), де організується та проводиться військова підготовка громадян України за програмою підготовки офіцерів запасу, не вирішує цю проблему, а лише породжує низку інших.

Не всі громадяни України, котрі навчаються за програмою підготовки офіцерів запасу (далі – громадяни) розуміють, що бойові дії ведуться щодня і не з трактористами, комбайнерами, а достатньо оснащеними, підготовленими й організованими підрозділами противника, що для перемоги

над ним необхідно дуже ретельно готуватися до управління підлеглими в будь-якій обстановці.

Крім того, як засвідчує практика, виникає проблема, пов'язана із невпевненістю майбутніх офіцерів запасу у своїх практичних навичках та уміннях, недостатністю досвіду роботи з особовим складом різних вікових категорій, а у зв'язку з цим з'являються сумніви у своїх спроможностях виконувати службові обов'язки у його навчанні та вихованні, одним зі стрижнів яких є педагогічна культура офіцера.

Метою статті є визначення характерних особливостей формування педагогічної культури громадян України, які проходять військову підготовку за програмою підготовки офіцерів запасу у військовому навчальному підрозділі.

Виклад основного матеріалу. У Статуті внутрішньої служби Збройних Сил України визначено, що командир (начальник) є єдиначальником і особисто відповідає перед державою. «за бойову підготовку, виховання, військову дисципліну, морально-психологічний стан, збереження життя і зміцнення здоров'я особового складу» [5]. Виходячи з цього, на офіцера покладаються, крім інших завдань, педагогічні завдання з організації військово-педагогічного процесу у підлеглому підрозділі в мирний і особливо у воєнний час, безпосередньо в зоні ведення бойових дій, будучи водночас учителем і вихователем, що вимагає сильного духу, військово-професійних компетентностей, високої педагогічної культури.

Аналіз наукової літератури показує, що проблема педагогічної культури здебільшого розглядалася авторами як професійна та педагогічна культура вчителя, як наукова категорія, як фактор розвитку особистості, але вивченню питань її впливу на процеси навчання та виховання підлеглих офіцерським складом, підтримання високого морально-психологічного стану приділялося значно менше уваги. Її окремі аспекти відображені у працях О.В. Барабанщикова, В.М. Гриньової, Т.В. Іванової, А.В. Келемен, С.С. Муцинова, В.В. Райко, Т.В. Розумної, Н.В. Стельмаха, В.О. Сухомлинського, В.В. Ягупова та ін.

Великий внесок у дослідження педагогічної культури зробив видатний педагог В.О. Сухомлинський, який зазначав: «Це жива, творча педагогіка повсякденної праці та педагогіка, в якій теоретичні закономірності процесу впливу на духовний світ вихованця ніби зливаються з особистістю вчителя... це багатогранність, різноманітність, відточеність, зразковий стан інструментів нашої творчості, вміння володіти ними так само тонко, як прекрасний музикант володіє скрипкою» [8].

Цікавий підхід до поняття «педагогічна культура» можна побачити в роботі В.М. Гриньової, яка визначає це поняття як певний рівень пси-

холого-педагогічної підготовки до організаторської та виховної діяльності та складову частину загальної культури [1]. До структури педагогічної культури автор відносить знання основ загальної та соціальної психології, педагогіки, певні вміння та навички виховання та навчання, педагогічну майстерність.

Заслуговує на увагу думка Т.В. Іванової, котра зазначає, що педагогічна культура – це синтез високого професіоналізму й особистісних якостей педагога, володіння методикою викладання, культуротворчими якостями, міра творчого перетворення накопиченого людством культурного досвіду [2].

В.В. Ягупов підкреслює, що «педагогічна культура – це оволодіння педагогом педагогічним досвідом людства, ступінь його досконалості в педагогічній діяльності, досягнутий рівень розвитку його особистості» [9].

На думку В.В. Райко, за своєю внутрішньою структурою педагогічна культура офіцера є сукупністю інтелектуальних умінь і навичок, сформованих і розвинутих на основі психолого-педагогічних знань, почуттів і мотивів, набутих як у процесі практичної діяльності, так і шляхом цілеспрямованого виховання [6].

Формування педагогічної культури курсантів, які після закінчення вищої школи входять у сферу постійного комунікативного контакту з особовим складом прикордонної служби, ґрунтується на виявленні педагогічних здібностей майбутніх офіцерів, розвитку у них педагогічного мислення, адаптації до професійно-педагогічної діяльності, оволодіння елементами педагогічної майстерності, – вважає Т.В. Розумна [7].

Заслуговує на увагу розгляд змісту та структури педагогічної культури який пропонують О.В. Барабанщикова, С.С. Муцинов і їхні послідовники. Сутність їх позиції полягає у розгляді змісту та структури педагогічної культури на основі особистісного соціально-діяльнісного підходу до формування цього складного психолого-педагогічного явища. Згадані автори розглядають педагогічну культуру як певний рівень оволодіння офіцером педагогічним досвідом, рівень досконалості його навчально-виховної діяльності, досягнутий рівень розвитку його особистості як педагога [3].

На наш погляд, сутність педагогічної культури, виходячи з аналізу функціональної діяльності офіцера – керівника підлеглих, вчителя, вихователя, а також із визначення його місця в системі педагогічного впливу, висвітлення й аналізу його внутрішнього змісту та зовнішнього прояву, полягає у тому, що педагогічна культура майбутнього офіцера запасу – це складне інтегративне соціально-психологічне утворення, яке характеризується певним ступенем володіння військово-педагогічною теорією і практикою, досвідом виховання

і навчання військових, сформованістю особистості офіцера як педагога. Синтезуючи різні елементи свідомості та діяльності, педагогічна культура базується на світоглядній, моральній, професійній, інтелектуальній, емоційній та естетичній сторонах культури. Її важливими проявами виступають спеціальні психолого-педагогічні й етичні знання про сутність і норми професійно-культурної поведінки, сформованість інтелектуальних і комунікативних умінь і навичок, а також такі властивості особистості, як військово-педагогічна і гуманістична спрямованість, педагогічний такт, висока моральність та інтелігентність.

З'ясувавши різноманітність підходів до розгляду сутності педагогічної культури, слід зазначити, що формування педагогічної культури курсантів, а тим більше особливості її формування у майбутніх офіцерів запасу, практично не розглядалося, її складники й основні характеристики залишаються предметом наукової дискусії.

Формування педагогічної культури майбутніх офіцерів запасу зумовлюється багатьма об'єктивними, соціальними та психологічними чинниками його життя та діяльності. У конкретних проявах педагогічної культури майбутніх офіцерів запасу є елементи його військово-педагогічної підготовки, таланту, загальної культури. Одночасно велику роль у її формуванні відіграють психологічні особливості та здібності громадян України, котрі проходять підготовку за програмою підготовки офіцерів запасу (далі – програма): мислення, почуття, воля, спрямованість особистості, а також специфічні знання, уміння, навички та звички.

Безумовно, на формування педагогічної культури майбутніх офіцерів запасу впливають організація та терміни військової підготовки громадян, яка планується та проводиться протягом одного навчального дня на тиждень (методом проведення «військового дня») строком до двох років навчання.

Така система підготовки майбутніх офіцерів запасу має свою специфіку та складнощі. Комплектування змінного складу кафедр військової підготовки (далі – кафедра) на платній основі, незважаючи на ретельно організовану роботу відбіркових комісій, викликає бажання зарахувати на навчання якомога більше громадян, котрі мають на це право, хоча деякі з них за своїми якостями, життєвим досвідом та ін. не можуть бути фахівцями відповідної військово-облікової спеціальності. У процесі навчання такі громадяни виявляються та відраховуються. Прибуваючи на кафедру військової підготовки один раз на тиждень, громадяни не повною мірою поринають у специфіку військового підрозділу, що зменшує можливості прищеплення навичок військової служби у повсякденному житті, проведенні виховної роботи. На відміну від курсантів, вони не є військовослуж-

бовцями. Можливість одержувати практичний досвід роботи з особовим складом щодо навчання та виховання підлеглих, надбання навичок педагогічної культури в умовах військового навчального підрозділу виявляється мінімальною. І це не вичерпний перелік особливостей підготовки офіцерів запасу.

За таких умов на науково-педагогічних працівників кафедр покладається достатньо складне завдання формування педагогічної культури майбутніх офіцерів запасу, офіцерів-педагогів.

За своєю сутністю методичний і планомірний процес формування педагогічної культури громадян, які проходять військову підготовку за програмою підготовки офіцерів запасу, є складним організаційно-функціональним утворенням і, на наш погляд, включає такі основні компоненти, що впливають на його ефективність і послідовність: емпіричний рівень знань про сутність і структуру педагогічної культури офіцера; розділи та змістові модулі, які вивчаються за програмою військової підготовки відповідної військово-облікової спеціальності; науково-педагогічні працівники як носії високої педагогічної культури; колектив військового навчального підрозділу та його виховні аспекти під час вивчення теоретичного і практичного курсів військової підготовки у межах закладу вищої освіти, проведення комплексних практичних занять із вивчення первинної військово-професійної підготовки та тактичної медицини на базі військових частин або навчальних центрів ВВНЗ (ВНП), проходження навчального збору; позанавчальна робота і самовдосконалення майбутнього офіцера запасу. Розглянемо ці компоненти.

Емпіричний рівень знань про сутність і структуру педагогічної культури офіцера з'являється у громадян, які проходять підготовку за програмою підготовки офіцерів запасу, значно раніше того часу, коли вони вступають на навчання у ВНП. Як показують результати проведених опитувань, їхнє розуміння педагогічної ролі офіцерського складу щодо навчання та виховання підлеглих виникає ще до вступу на навчання на кафедру військової підготовки та є фактором, який стимулює це навчання. Бажання бути захисником своєї країни у багатьох виникають ще в школі, при вивченні навчальних предметів «Захист Вітчизни», «Українська література», «Історія України», а також під час навчання у закладах вищої освіти, коли вони самостійно знайомляться з армійською службою, спілкуються з товаришами, які вже навчаються на кафедрах військової підготовки, знайомими та родичами-військовими, творами театрів, кіно, переглядають телевізійні програми та Інтернет-ресурси, вивчають соціально-гуманітарні дисципліни та насамперед філософію, педагогіку, психологію, етику й естетику, політологію, соціологію, економіку та ін. Вже тоді

починає формуватися імідж офіцера-командира, офіцера-педагога, який спочатку навчає та виховує своїх підлеглих, а потім командує ними як у повсякденному житті, так і в бою. З початком навчання у ВНП емпіричний рівень знань про сутність і структуру педагогічної культури офіцера починає поєднуватися з теоретичними знаннями, які з'являються під час проведення навчальних занять. Таке поєднання під керівництвом науково-педагогічних працівників кафедри призводить до того, що у громадянина відбувається утворення нових поглядів на себе та розуміння своєї ролі як офіцера, який повинен володіти навичками педагогічної культури і виконуватиме педагогічні функції. У зв'язку з цим у відповідальних людей виникає потреба поглибленого вивчення розділів і змістових модулів програми військової підготовки.

Для вивчення окремих розділів програми військової підготовки у ВНП або у ВВНЗ за всіма військово-обліковими спеціальностями відводиться навчального часу під керівництвом науково-педагогічних працівників не менше ніж: 105 годин – на розділ «Загальновійськова підготовка»; 45 годин – на розділ «Організація та методика роботи з особовим складом»; 120 годин – на розділ «Тактична і тактико-спеціальна підготовка»; 150 годин – на розділ «Військово-технічна і військово-спеціальна підготовка». Решта навчального часу (1 кредит ЄКТС) розподіляється між зазначеними розділами військової підготовки громадян рішенням керівника ВНП (ВВНЗ).

Крім того, на комплексні практичні заняття з вивчення курсу первинної військово-професійної підготовки та тактичної медицини (далі – комплексні практичні заняття) за всіма військово-обліковими спеціальностями відводиться не менше 108 годин, а на навчальний збір 144 години – під керівництвом науково-педагогічних працівників [4].

Наповнення розділів програми військової підготовки змістовими модулями залежить від військово-облікової спеціальності, за якою навчаються майбутні офіцери запасу.

Розуміння складників освітнього процесу у ВНП дає нам можливість охарактеризувати зміст навчання і виховання майбутніх офіцерів запасу, що забезпечує формування їх педагогічної культури.

На початку навчання, під час вивчення теоретичного курсу первинної військово-професійної підготовки вивчаються теми, потенціал яких у формуванні педагогічної культури майбутніх офіцерів запасу буде нижче, ніж у модулів, включених у такі розділи програми, але вони можуть закласти фундамент у формування їх педагогічної культури шляхом безпосередньої роботи на навчальних заняттях під керівництвом досвідчених науково-педагогічних працівників.

Особливу увагу необхідно звернути на розділ програми військової підготовки «Організація

та методика роботи з особовим складом», який об'єднує інші розділи програми, формує у громадян професійні компетенції, пов'язані не тільки з навчанням і вихованням підлеглих, а й із командуванням особовим складом і підрозділами, морально-психологічним забезпеченням повсякденної діяльності та різних видів бою. Під час вивчення цього розділу здійснюється поглиблення розуміння тими, хто навчається, предметних складників педагогічної культури офіцерської спільноти, напрямів і методів формування своєї особистості педагогічної культури та посилення мотивації її розвитку, діяльності офіцера-педагога на прикладах носіїв цієї культури, залучення до виконання педагогічних завдань під час проведення практичних занять.

Також потребують уваги змістові модулі гуманітарного спрямування: основи військового навчання та виховання, соціальна психологія, основи військової психології, морально-психологічне забезпечення застосування підрозділів, основи військового права, основи військового управління, прозорість, підзвітність і добросовісність у секторі безпеки й оборони України. У межах статті ми не будемо аналізувати роль кожного з них у формуванні педагогічної культури, але зазначимо, що вони можуть надати уявлення тим, хто навчається, про видатних військових педагогів, військові педагогічні школи та їхній внесок у розбудову війська у різні історичні періоди, психологічні мотиви, морально-етичну, юридичну, командну та ін. складники діяльності офіцера, поняття законів, закономірностей і принципів педагогіки та психології, які здатні закласти у майбутніх офіцерів запасу розуміння тісного взаємозв'язку військової науки і практики, в т. ч. і її педагогічної складової частини, та здійснити потужний вплив на формування їх педагогічної культури.

Далі необхідно зосередитися на обмеженій кількості годин на вивчення цих змістових модулів, яка вимагає від науково-педагогічних працівників кафедри застосування разом із традиційними методами навчання, активних та інтерактивних методів, інформаційних, мультимедійних та імітаційних технологій, впровадження технологій дистанційного навчання, моделювання та створення ситуацій, коли майбутній офіцер запасу в умовах закладу вищої освіти (кафедри), на навчальних заняттях змушений постійно прогнозувати та моделювати свої дії під час виконання навчальних завдань щодо командування підлеглими, їх навчання та виховання, що забезпечуватиме оволодіння громадянами педагогічними компетенціями майбутньої військової діяльності та прищеплюватиме основні когнітивні та практичні складники педагогічної культури.

Крім вивчення змістових модулів гуманітарного спрямування, паралельно проводиться підготовка

громадян за розділами та змістовими модулями програми, орієнтованими на професійну діяльність у всьому обсязі майбутньої посади за відповідною військово-обліковою спеціальністю згідно із сучасними завданнями Збройних Сил України та вимог щодо їх підготовки з максимальним використанням досвіду Антитерористичної операції, ООС і передових методик підготовки армій країн-членів НАТО. Під час цієї підготовки вкрай важливим є визначення науково-педагогічними працівниками правильно сформульованої через завдання формування педагогічної культури майбутнього офіцера, виховної мети кожного навчального заняття, як приклад діяльності військового педагога, а також контроль її досягнення.

Аналіз практики формування педагогічної культури та ставлення громадян до офіцерської професії свідчить, що важлива роль в ефективності цього процесу належить науково-педагогічним працівникам кафедр. Враховуючи, що командирів підрозділів і їхніх заступників по роботі з особовим складом у штатах таких ВВП не передбачено, науково-педагогічні працівники становлять основу всієї виховної роботи, фундаментом якої є індивідуальний підхід до кожного майбутнього офіцера запасу. Вона може реалізовуватися через виявлення й актуалізацію можливостей змістових модулів щодо формування педагогічної культури майбутнього офіцера як під час навчальних занять, так і у позанавчальний час; залучення громадян до військово-наукових гуртків, педагогічних майстерень та інших форм педагогічного співробітництва; організацію спортивних, культурно-дозвільних та інших заходів, спрямованих на розвиток їх творчості та самодіяльності; прищеплення громадянам умінь і навичок виховної роботи з підлеглими. Саме через науково-педагогічних працівників реалізується потенціал формування педагогічної культури, закладений у змісті модулів гуманітарного спрямування, загальновійськової, тактико-спеціальної, військово-технічної та військово-спеціальної підготовки, які вивчаються у військовому навчальному підрозділі.

Виховні аспекти колективу військового навчального підрозділу (кафедри) щодо формування педагогічної культури, виходячи з його структури, достатньо специфічні порівняно з військовим колективом.

Деякі напрями такої роботи постійного складу педагогічного колективу ВВП ми розглянули вище.

Змінний склад, зарахований для проходження військової підготовки, розподіляється керівником ВВП (ВВНЗ) за лекційними потоками і навчальними групами (взводами). Чисельність осіб, які навчаються за програмою військової підготовки, у лекційному потоці, навчальній групі (взводі), підгрупі (відділенні) під час проведення різних видів занять визначається відповідною інструкцією.

Виходячи з цього, основним колективом змінного складу є навчальна група (взвод), що включає в себе об'єднану групу громадян, які спільно здійснюють навчальну та виховну діяльність.

Організація освітнього процесу у військовому навчальному підрозділі не передбачає постійного проживання громадян на його території, їхня сумісна робота здійснюється протягом одного дня на тиждень лише під час проведення навчальних занять, самостійної підготовки та інших заходів, передбачених розпорядком дня, а після цього кожен забезпечує свою діяльність самостійно. Протягом наступного тижня громадяни контактують зі студентською спільнотою своїх закладів вищої освіти, яка не завжди підтримує їх бажання бути офіцером, що ускладнює формування згуртованих навчальних груп (взводів). У цей період безпосередній виховний вплив колективу ВВП на громадян відсутній і здійснюється лише дистанційно.

Також програма військової підготовки не передбачає організацію і проведення військового стажування та відповідних видів практик, що знижує можливості громадян у набутті умінь і навичок з організації морально-психологічного забезпечення дій підрозділів, виконання службово-бойових завдань і проведення виховної роботи з особовим складом у військових частинах (підрозділах), а у зв'язку з цим – і формуванні педагогічної культури.

Тому зростає роль комплексних практичних занять із вивчення первинної військово-професійної підготовки та тактичної медицини на базі військових частин або навчальних центрів ВВНЗ (ВВП) і навчального збору, під час проведення яких до вказаної вище діяльності приєднується ще службова, побутова, культурно-дозвільна, з'являється можливість постійного контакту членів колективу навчального взводу між собою, науково-педагогічними працівниками та військовим середовищем, що позитивно впливає на формування педагогічної культури майбутніх офіцерів запасу.

Рішенням керівника ВВП (ВВНЗ) з числа найбільш дисциплінованих громадян, які проходять військову підготовку, призначаються командири навчальних взводів (відділень), визначаються їхні обов'язки, взаємовідносини з іншими громадянами й особливості внутрішньої служби і внутрішнього порядку у ВВП (ВВНЗ) [4].

Необхідно розуміти, що призначення громадян на відповідні посади в колективі взводу не є простою формальністю, воно надає можливість командирам навчатися основам військово-педагогічної діяльності, набувати практичні навички педагогічної культури, а також впливати на решту громадян із метою прищеплення ним таких самих навичок. На жаль, така діяльність командирів

не завжди знаходить розуміння серед підлеглих («тобі що, більше всіх треба?»), а іноді викликає спротив. У зв'язку з цим виникає необхідність формування позитивних внутрішньокolleктивних взаємин у навчальному взводі та інших підрозділах із метою їх впливу на формування педагогічної культури. Для цього всі науково-педагогічні працівники можуть застосовувати методи створення позитивної колективної думки, формування навичок і вмінь самостійної організації виховної роботи зі своїми товаришами, моделювання ситуацій, групові тренінги, активне залучення громадян для проведення виховних заходів у складі всього колективу ВВП та ін. Також у кожному навчальному взводі необхідно складати графіки черговості виконання обов'язків командирів кожним громадянином, а кураторам взводів не кидати таку роботу напризволяще, постійно її оцінювати та підводити підсумки.

Значну роль у формуванні педагогічної культури відіграють загальні збори як навчальних взводів, так і колективів за роками навчання. Такі збори повинні ретельно готуватися активом підрозділу за допомогою науково-педагогічних працівників і бути не формальними, а достатньо повчальними.

Враховуючи, що умови здійснення виховного впливу колективу військового навчального підрозділу на формування педагогічної культури майбутніх офіцерів запасу достатньо обмежені, необхідно звернути увагу на позанавчальну роботу і самовдосконалення майбутнього офіцера запасу.

Досвід показує, що ретельно організована під керівництвом кураторів позанавчальна робота, наприклад, залучення майбутніх офіцерів запасу до участі в засіданнях кафедри, зустрічі з відомими педагогами, науковцями, військовими, відвідування провідних ВВНЗ, науково-теоретичні семінари, конференції, екскурсії, показові заходи, які можуть продемонструвати зразки педагогічної культури, сприяє формуванню їх педагогічної культури.

Здатність громадянина до самовдосконалення також можна вважати одним із компонентів формування його педагогічної культури. Задля спонукання до такої діяльності необхідно розуміти її мотиви та послідовність і надавати допомогу в подоланні труднощів при її формуванні.

Ми погоджуємося, що організація самовдосконалення передбачає два етапи: теоретичний (оволодіння студентами знаннями про сутність, значення, способи самовдосконалення) і практичний (формування готовності до самовдосконалення, набуття досвіду оволодіння педагогічною культурою), результати яких відображаються в педагогічних щоденниках [1].

Таким чином, зовнішня активність громадян щодо процесу самовдосконалення поступово

переходитиме у внутрішню, а це повинно викликати у науково-педагогічних працівників ВВП необхідність педагогічного супроводження процесу самовдосконалення та загалом сприяти формуванню педагогічної культури майбутнього офіцера запасу.

Висновки і пропозиції. Отже, висвітлення характерних особливостей формування педагогічної культури громадян України, які проходять військову підготовку за програмою підготовки офіцерів запасу у військовому навчальному підрозділі, показало, що воно здійснюється завдяки методичному і планомірному процесу, який є складним організаційно-функціональним утворенням і включає такі компоненти, що впливають на його ефективність і послідовність: емпіричний рівень знань про сутність і структуру педагогічної культури офіцера; розділи та змістові модулі, які вивчаються за програмою військової підготовки відповідної військово-облікової спеціальності; науково-педагогічні працівники як носії високої педагогічної культури; колектив військового навчального підрозділу та його виховні аспекти під час вивчення теоретичного і практичного курсів військової підготовки у межах закладу вищої освіти, проведення комплексних практичних занять із вивчення первинної військово-професійної підготовки та тактичної медицини на базі військових частин або навчальних центрів ВВНЗ (ВВП), проходження навчального збору; позанавчальна робота і самовдосконалення майбутнього офіцера запасу.

Знання та врахування особливостей формування педагогічної культури майбутніх офіцерів запасу, на початковому етапі військової підготовки допоможе спрямувати їх діяльність на з'ясування основ педагогічної культури, надасть можливість формувати її під впливом особистої внутрішньої активності, а на наступних етапах повинно забезпечити опанування такого її рівня, який дозволить вирішувати педагогічні завдання на первинних офіцерських посадах, а також у подальшій службово-бойовій діяльності.

Подальшого дослідження потребує питання формування мотивів щодо оволодіння педагогічною культурою майбутніми офіцерами запасу.

Список використаної літератури:

1. Гриньова В.М. Формування педагогічної культури майбутнього вчителя (теоретичний та методичний аспект) : дис... докт. пед. наук : 13.00.04. Харків, 2001. 416 с.
2. Иванова Т.В. Культура педагогического общения : монография / под ред. И.А. Зязюна. Киев : ЦВП, 1999. 357 с.
3. Барабанщиков А.В., Муцынов С.С. Педагогическая культура офицера. Москва : Воениздат, 1985. 158 с.

4. Про внесення змін до Інструкції про організацію військової підготовки громадян України за програмою підготовки офіцерів запасу: Наказ від 18 червня 2019 р. № 316/833 / Міністерство оборони України, Міністерство освіти і науки України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0767-19>.
5. Про Статут внутрішньої служби Збройних Сил України : Закон України від 24 березня 1999 р. № 548-XIV (редакція від 30 листопада 2019 р.). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/548-14>.
6. Райко В.В. Формування педагогічної культури у молодих офіцерів-прикордонників. *Вісник Національної академії Державної прикордонної служби України*. 2010. Вип. 3. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vnadps_2010_3_10.
7. Розумна Т.В. Характеристика компонентів педагогічної культури курсантів-прикордонників. URL: http://www.rusnauka.com/NIO_2007/Pedagogica/18762.doc.htm.
8. Сніцаренко Н.Я. Василь Сухомлинський і становлення професійної майстерності вчителя національної школи. *Юридична психологія та педагогіка*. 2009. № 2. С. 48–53. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/urpp_2009_2_7.
9. Ягупов В.В. Педагогіка : навчальний посібник. Київ : Либідь, 2003. 560 с.

Zeleniy V. Peculiarities of formation of pedagogical culture of future reserve officers in the military education unit

The article highlights the relevance of the problem under study, examined the modern approaches of scientists to defining the concept of "pedagogical culture". The essence of pedagogical culture of the future reserve officer, manifestations in the elements of his military-pedagogical training, general culture, features of thinking, feelings, will, personality orientation, specific knowledge, skills, competences and habits are revealed. The influence on the formation of pedagogical culture of future reserve officers, organization and terms of military training of citizens, which is planned and conducted during one school day for a week up to two years of training, is shown.

Clarified that, by its nature, the methodical and systematic process of forming a pedagogical culture of citizens undergoing military training under the Reserve Officers Training Program is a complex organizational and functional formation and includes such basic components that affect its effectiveness and consistency: the empirical level knowledge of the nature and structure of the officer's pedagogical culture; sections and content modules that are studied in the military training program of the relevant military accounting specialty; scientific and pedagogical workers as carriers of high pedagogical culture; staff of the military training unit and its educational aspects during the study of theoretical and practical courses of military training within the institution of higher education, conducting complex practical training in the study of primary military training and tactical medicine on the basis of military units or training centers of higher military educational institutions (training units), the passage of training; extracurricular work and self-improvement of a future reserve officer. Each of the above components and their impact on the effectiveness and consistency of the formation of pedagogical culture of future reserve officers during training at the military arts division of a higher education institution are analyzed.

Key words: *pedagogical culture, future reserve officers, military training, military training unit, formation.*